

Voľby a volebné systémy

Peter Horváth

Summary

The author deals with elections and electoral systems issues in his study. He analyses the principles of suffrage in terms of democratic society. The main attention is worked on the types of electoral systems – majority, proportional, mixed. The author illustrates their particular variations in concrete examples. He also points out positives and negatives of three standard types of electoral systems. In conclusion, he deals with the motivation of voters to participate in the election.

S inštitútom volieb sa stretávame na každej úrovni nášho života, nielen politickej. Počas školskej dochádzky si deti volia medzi sebou svojho vedúceho (napríklad vo forme predsedu triedy), každý politický subjekt (strana, hnutie, záujmová skupina) a medzinárodné organizácie si volia svojho predsedu, katolícka cirkev si tiež volí Petrovho nástupcu (pápeža), môžeme voliť prezidenta, parlament a podobne. Pri každom type volieb je potrebné poznať základné determinanty:

- kto môže kandidovať
- kto je kandidátom
- kto môže voliť
- aké sú volebné pravidlá.

Pri politických systémoch sa v súčasnosti stretávame s inštitútom v prakticky všetkých politických systémoch – či už demokratických alebo nedemokratických. Svedčí to o tom, že voľby sú považované za najdôležitejší prostriedok ako legitimizovať získanie moci. Dokonca aj v režimoch, ktoré označujeme ako nedemokratické, sú voľby, aj keď len formálne, prostriedkom získania, respektíve udržania moci. Nie je náhodou, že pri všetkých pokusoch o zmenu charakteru režimu z nedemokratického na demokratický, (ale aj naopak) sa v prvom rade vyslovuje nutnosť zabezpečiť slobodné voľby.

K hlavným úlohám volebného inštitútu môžeme zaradiť:

1. *Voľby ako prostriedok legitimácie politickej moci* (a vládnucej strany alebo vládnuceho strán) na základe reprezentácie názorov a záujmov voličov a prenesením ich dôvery na strany a osoby.
2. *Voľby ako pre spoločnosť prijateľný prostriedok výberu politickej elity* cestou formácie politickej reprezentácie, vychádzajúci z diferenciacie politických smerov, avšak určené ústavou ku hľadaniu konsenzu na základe možnej integrácie, resp. harmonizácie záujmov.
3. *Voľby ako procedúra pokojného riešenia politických konfliktov v spoločnosti*, ktorá pomocou procesných pravidiel a prostredníctvom „sčítania vôlí“ umožňuje previesť konkurenčný boj o politickú moc na zápas v rámci určitých pravidiel „politického hry“.
4. *Voľby ako prostriedok kontroly, overovania politickej moci*, ktorý (tiež svojou pravidelnosťou) aktualizuje možnosť uskutočniť mocenské zmeny v štáte (vláda na čas).

5. *Volby ako prostriedok aktivizácie voličov v prospech určitých hodnôt, cieľov a programov* a tým ako nástroj posilňovania občianskeho vedomia a participácie občanov na politickom živote.¹

K základným predpokladom existencie slobodných volieb patrí dodržiavanie štyroch základných podmienok:

1. všeobecnosť
 2. rovnosť
 3. priamosť
 4. tajnosť.
1. *Všeobecnosť* volebného práva zahŕňa v sebe princíp umožňujúci účasť na voľbách všetkým oprávneným voličom, ktorí spĺňajú spravidla zákonom stanovené kritériá bez ďalšieho ohľadu na napríklad pohlavie, vierovyznanie, národnostnú príslušnosť, rasu, farbu pleti, majetkové pomery a podobne.² Spravidla je rozlíšený aj o vek, pri ktorom je možné využívať volebné právo aktívne (právo voliť) a pasívne (uchádzať sa o volenú funkciu). Kým možnosť voliť je zvyčajne daná hranicou dosiahnutia 18 roku veku života, právo kandidovať na volenú funkciu je posunutá vyššie.³
 2. *Rovnosť* volebného práva zabezpečuje každému hlasujúcemu rovnakú váhu jeho hlasu bez akýchkoľvek ďalších náležitostí. Nerovné volebné právo by bolo v tom prípade, ak by voliči mali väčší počet hlasov na základe napríklad dosiahnutého vyššieho vzdelania, majetkových pomerov alebo platenia daní. K dôležitým predpokladom zachovania tohoto princípu patrí rovnosť volebných obvodov, pretože len tak má hlas každého z voličov rovnakú váhu. Preto sa po celé obdobia stretávame s porušovaním rovnosti volebného práva prostredníctvom manipulácií s hranicami volebných obvodov, v dôsledku ktorých môže dôjsť zámerné ku zvyšovaniu zastúpenia jednej skupiny na úkor druhej (problematika volebnej aritmetiky a volebnej geometrie).⁴
 3. *Priamosť* volebného práva znamená, že volič priamo volí svojho zástupcu (v zásade označením na hlasovacom lístku) a nemôže toto svoje právo previesť na inú osobu. Poznáme však aj tzv. nepriame voľby, v ktorých napríklad o výsledku volieb prezidenta USA nerozhodujú priamo občania, ale volitelia - tých volia občania akoby v prvom kole volieb. Pri tomto type volieb by mohlo nastať v konečnom dôsledku posun, pretože volitelia nie sú spravidla striktné nijakým spôsobom viazaní a tak môžu konečný výber uskutočniť aj na základe svojich osobných preferencií.
 4. *Tajnosť* volebného práva sa zabezpečuje anonymnosťou hlasovania, počas ktorého každý volič, ak chce hlasovať, musí svoj výber uskutočniť v oddelenom priestore (spravidla za závesom) a tiež na volebnej listine sa neoznačuje menom hlasujúceho.

Okrem týchto formálnych predpokladov uplatnenia volebného práva je potrebné pre skutočné naplnenie obsahu slobodných volieb zabezpečiť aj ďalšie tri základné podmienky:

- voliči musia mať k dispozícii rovnaké množstvo a kvalitu informácií na volebné rozhodnutie
- voliči musia mať rovnakú schopnosť spracovať získané informácie

¹ Klokočka, V., *Ústavní systémy evropských států*, s. 304-305

² K prekážkam obmedzujúcim všeobecné volebné právo môže patriť v niektorých krajinách napríklad výkon trestu odňatia slobody, zbavenie spôsobilosti na právne úkony, ochrana zdravia.

³ Na Slovensku sa môže o post poslanca parlamentu uchádzať občan od 21 rokov, na úrad prezidenta od 40 rokov

⁴ v politológii sa najčastejšie spomína príklad manipulácie s vymedzením hraníc volených obvodov – tzv. gerrymandering

- voliči musia mať rovnakú vôľu zúčastňovať sa volebného procesu.⁵

K základným typom volebných systémov radíme tri:

1. väčšinový volebný systém
2. pomerný volebný systém
3. kombinovaný (zmiešaný) volebný systém.

1. *Väčšinový volebný systém* je založený na základnom princípe (v zjednodušenej podobe), že víťaz berie všetko. Z historického hľadiska je starším typom, do konca 19. storočia bol pri voľbách prakticky výlučne používaný na celom svete. Pre tento systém je typické rozdelenie hlasov voličov na dve skupiny – tá časť, ktorú získal ten kandidát, ktorý nevyhral, prepadá a neberie sa na ňu ďalej ohľad.

1.1. Systém absolútnej (nadpolovičnej) väčšiny odovzdaných hlasov (zúčastnených) vychádza z princípu, že víťazom sa stane ten, kto získa minimálne 50 % a 1 hlas zo všetkých zúčastnených. Pritom sa neprihliada na počet zúčastnených. Napriek tomu tento systém zabezpečuje väčšiu mieru reprezentatívnosti zvoleného kandidáta, pretože zastupuje minimálne väčšinu zúčastnených voličov. Ak žiaden z kandidátov nezíska potrebnú väčšinu, koná sa druhé kolo.

V tomto prípade sú možné dve alternatívy:

- uskutočnenie druhého kola
- alternatívne hlasovanie

1. 1. A Do *druhého kola* postupujú tí dvaja kandidáti, ktorí získali najväčší počet hlasov. Mandát získa ten z nich, ktorí v druhom kole dostane väčší počet hlasov. Tento mechanizmus sa uplatňuje napríklad pri voľbách predsedu vyššieho územného celku alebo prezidenta v Slovenskej republike.

Modelový príklad:

O zvolenie za predsedu Trnavského vyššieho územného celku sa uchádzajú 4 kandidáti – Siváček, Nový, Altmann a Smutná . Vo voľbách získali :

- Kandidát Siváček	3 052 hlasov
- Kandidát Nový	31 963 hlasov
- Kandidát Altmann	23 789 hlasov
- Kandidátka Smutná	13 525 hlasov
Celkový počet odovzdaných hlasov	72 329

Keďže žiaden z kandidátov nezískal nadpolovičnú väčšinu (minimálne 36 165 hlasov), do druhého kola postúpili dvaja kandidáti s najvyšším počtom získaných hlasov – Nový a Altmann. V druhom kole sa predsedom stane ten z nich, kto získa vyšší počet hlasov.

Špecifickým prípadom dvojkolového volebného systému absolútnej väčšiny odovzdaných hlasov sú voľby do francúzskeho Národného zhromaždenia. Mechanizmus volieb sa odlišuje oproti klasickému dvojkolovému systému tým , že do druhého kola postupujú všetci kandidáti, ktorí získali aspoň 12,5 %

⁵ Tóth, R., *Koncepcia politického systému*, s. 80

odovzdaných hlasov v prvom kole. V druhom kole je zvolený ten kandidát, ktorý získal najviac odovzdaných hlasov.

Modelový príklad:

O zvolenie za poslanca francúzskeho Národného zhromaždenia sa uchádzajú 4 kandidáti – Duverger, Blondel, Debré a Giraud . Vo voľbách získali :

- Kandidát Duverger	3 052 hlasov
- Kandidát Blondel	31 963 hlasov
- Kandidát Debré	23 789 hlasov
- Kandidát Giraud	13 525 hlasov
Celkový počet odovzdaných hlasov	72 329

Žiaden z kandidátov by sa nestal po prvom kole poslancom Národného zhromaždenia, pretože ani jeden z nich nezískal nadpolovičnú väčšinu odovzdaných hlasov. Do druhého kola by postúpili traja kandidáti, ktorých počet odovzdaných hlasov bol minimálne 12,5%, v našom prípade 9042 – Blondel, Debré a Giraud. V druhom kole by z nich zvíťazil ten, kto získa najväčší počet hlasov.

1. 1. B V *systéme alternatívneho hlasovania* je druhé kolo hlasovania nahradené prenosom hlasov na základe preferenčnej voľby v prvom kole. Volič pri svojej voľbe nedáva hlas len svojmu kandidátovi, ale určuje poradie aj ďalších kandidátov. Ak teda nikto nezíska potrebnú absolútnu väčšinu, vypadáva kandidát s najnižším počtom preferenčných hlasov. Jeho hlasy sa však nestrácajú, ale prerozdeľujú tým kandidátom, ktorí sú na jeho volebnom lístku označení ako druhí v poradí. Ak sa ani takto nepodarí žiadnemu z kandidátov získať nad 50% hlasov, vypadáva druhý najmenej úspešný kandidát a jeho v poradí druhé hlasy sa opäť prerozdeľujú medzi zostávajúcich kandidátov. Tento spôsob rozdeľovania hlasov pokračuje až do momentu získania potrebnej nadpolovičnej väčšiny. Tento volebný systém sa uplatňuje v Austrálii.

1. 2. Systém jednoduchej (relatívnej) väčšiny je založený na princípe, že víťazom (a teda držiteľom mandátu) je ten, komu sa podarilo získať najviac hlasov vo svojom obvode. Voľby sa konajú v jednomandátovom obvode a v jednom kole. Z hľadiska volebnej geometrie je štát rozdelený na toľko volebných obvodov, koľko je mandátov v zákonodarnom zbore. Modelovým príkladom je Veľká Británia. Voliči označia na volebnom lístku iba jedno meno a ten, kto získa najviac hlasov (hoci len o jeden), stane sa poslancom Dolnej komory. V podmienkach Slovenskej republiky sa tento volebný systém používa pri voľbách starostov obcí a primátorov miest.

Modelový príklad:

O zvolenie za starostu obce Volebná sa uchádzajú 4 kandidáti – Siváček, Nový, Altmann a Smutná . Vo voľbách získali :

- Kandidát Siváček	3 052 hlasov
- Kandidát Nový	31 963 hlasov
- Kandidát Altmann	23 789 hlasov
- Kandidátka Smutná	13 525 hlasov

Vo volebnom systéme relatívnej väčšiny by mandát získal kandidát Nový, ktorému dali voliči najviac hlasov. Výhodou tohoto systému je, že umožňuje rozdeliť mandáty už na prvom kole, na strane druhej víťazný kandidát Nový získal v absolútnom vyjadrení len 44% odovzdaných hlasov obyvateľov obce Volebná a teda nereprezentuje *ani* väčšinu tých, ktorí sa volieb zúčastnili.

Výhody a nevýhody väčšinového volebného systému

+ *Je postavený na konkurencii jednotlivcov* – držiteľom mandátu je jednotlivý politik. Voliči sa vyjadrujú k programu a schopnostiam kandidátov a vyberajú si spomedzi nich takého, ktorý sa najviac približuje ich predstavám o vhodnom reprezentantovi ich záujmov. Politický subjekt môže kandidáta podporiť, ale politický osud závidí od individuality, nie kolektivismu. Keďže jednotlivec je nositeľom mandátu, jeho kreslo sa môže uvoľniť iba dvoma spôsobmi: vzdaním sa mandátu, alebo úmrtím. Opätovne možno takého poslanecké kreslo obsadiť iba doplňujúcimi voľbami v tom obvode, v ktorom bol pôvodný poslanec zvolený. Politická strana môže od poslanca vyžadovať stranícku lojalitu, ale nemôže ho k „poslušnosti“ zaviazať.

+ *V politickej sfére vyrastá viac individualít*, pretože súperia medzi sebou jednotliví kandidáti. Pasívny typ sa nemôže presadiť. Od jednotlivca sa očakáva, že presvedčí okolie o svojich kvalitách. Individuality sú zázemím pre vrcholovú politiku (ministri, veľvyslanci, primátori), ale aj pre iné sféry (ekonomickú, univerzitnú, medzinárodnú apod.). Kandidáti musia preukázať razantnosť, presvedčovacie kvality, nebojácnosť v pomenovaní problémov, vlastné vízie o ich riešení. Musia poznať dôkladne sociálne, rasové, náboženské, vzdelanostné zloženie svojho obvodu. Vodcovia strán sú priamo konfrontovaní s inými politikmi, takže nemôžu zostať bokom a vyhnúť sa volebnému boju.

+ *Volič môže priamo porovnávať kvality potencionálnych poslancov*. Takto sa môže dozvedieť mnohé podrobnosti aj zo súkromného života potencionálneho politika.

+ *Do parlamentu sa môžu dostať aj nezávislí poslanci*, pretože kandidovať môže každý občan spĺňajúci všeobecné kritériá. Tento jav nastáva zriedkavo, pretože voliči očakávajú istú politickú garanciu, ktorú spravidla poskytuje politická strana. Nezávislý poslanec je ťažšie čitateľný. Politická strana ponúka zreteľný program, ktorý by mali jej poslanci realizovať.

- Ak sa vo volebnom obvode stretne viac vhodných kandidátov, *všetci okrem víťaza sú porazení* bez možnosti dostať sa do zastupiteľského orgánu. Ak sa v obvode uchádzajú o miesto niekoľkí slabší jednotlivci, mandát dostane aj jeden z tých slabších.

- Politický subjekt, ktorého kandidáti obsadia všetky druhé miesta, nezíska žiadny poslanecký mandát a ostáva mimo parlamentu. *Stráca sa tak menšinový hlas*. Volebný boj má také pravidlá, že všetky aktivity musia smerovať k porážke všetkých protikandidátov; byť druhým sa rovná totálnej prehre.

- *Osobný boj kandidátov je bojom „na život a na smrť“*, a preto sú v ňom povolené všetky druhy taktického boja – ohováranie, zosmiešňovanie, rôzne druhy psychologického nátlaku apod. Priemerný volič niekedy ťažko rozlišuje pravdu od nepravdy.

- *Nekompromisnosť volebného súperenia vedie k vytlačaniu žien z politiky*. Muži sa v zásade lepšie prispôbia tvrdému boju, pretože protivník sa dozvedá rôzne intímnosti zo života ostatných. V parlamentoch demokratických

krajín s väčšinovým volebným systémom sa podiel žien pohybuje okolo piatich percent.

- Keďže základom víťazstva je schopnosť presvedčiť voličov o vlastnej výnimočnosti, víťazom sa stáva často najvýrečnejší kandidát – „muž slov“, a nemusí to byť nevyhnutne „muž činov“.⁶

2. *Pomerný volebný systém* (systém pomerného zastúpenia) vedie k dôslednejšiemu zastúpeniu rôznych názorových platforiem v zastupiteľskom orgáne. Lepšie zabezpečuje názorovú pluralitu spoločnosti a odzrkadľuje rozloženie politických síl v štáte. Tento princíp sa dosahuje tým, že mandáty sú rozdeľované na základe percentuálneho vyjadrenia podpory pre daný politický subjekt. Nie víťaz berie všetko, ako je tomu vo väčšinovom systéme, ale každému podľa jeho získaného podielu. V historickej rovine ide o mladší typ, uplatňovať sa postupne začal na konci 19. storočia v Dánsku, Švajčiarsku a Belgicku.

Za základné znaky pomerného volebného systému môžeme označiť:

- pomerne veľké volebné obvody
- volebné obvody sú viacmandátové
- voliči nevolia priamo kandidátov, ale politické strany
- rozdeľovanie získaných mandátov sa zväčša deje v niekoľkých kolách.⁷

Názov „pomerný volebný systém“ láka k zjednodušenej predstave, že koľko percent hlasov daný politický subjekt získal, toľko mu patrí mandátov v zastupiteľskom zbore. Samotná realita rozdeľovania je zložitejšia. Volebné formule predstavujú metódy na prevádzanie získaných hlasov vo voľbách na mandáty, ktoré majú formu matematických vzorcov.

Volebné formule môžeme rozdeliť na dve kategórie :

1. volebné kvóty
2. volební delitelia

1. Pri *volebných kvótach* (vo volebných zákonoch označované aj ako volebné čísla) budeme používať symbol Q pre kvótu, symbol H pre celkový počet odovzdaných platných hlasov a symbol M pre počet mandátov.

a) metóda Thomasa Hareo

Predstavuje pôvodný a najjednoduchší typ metódy, pri ktorom sa vydeli celkový počet hlasov pre všetky strany počtom pridelovaných mandátov. Číslo, ktoré vyjde, predstavuje počet hlasov, ktorý je potrebný na získanie jedného mandátu

$$Q = H / M$$

Modelový príklad:

Vo volebnom obvode bolo odovzdaných 250 000 hlasov a má sa v ňom rozdeliť 9 mandátov medzi 4 politické strany A, B, C, D

Kvótu vypočítame podľa vzorca $Q = H / M$

$$Q = 250\,000 / 9$$

Volebné číslo Q je 27 778

Strana A: 95 500 hlasov : 27 778 = 3 mandáty (zvyšok 12 166)

⁶ Tóth, R., *Koncepcia politického systému*, s. 72-73

⁷ Kresák, P., *Porovnávacie štátne právo*, s. 120

Strana B: 5 500 hlasov : 27 778 = 0 mandátov (zvyšok 5 500)
 Strana C: 28 000 hlasov : 27 778 = 1 mandát (zvyšok 222)
 Strana D: 121 000 hlasov : 27 778 = 4 mandáty (zvyšok 9 888)

Celkovo bolo rozdelených 8 mandátov, 1 mandát sa bude prerozdeľovať v druhom skrutíniu.

Strana získava toľko mandátov, koľkokrát sa celá kvóta nachádza v počte získaných hlasov. Hlavným negatívom je skutočnosť, že sa nikdy nepodarí rozdeliť všetky mandáty a pomerne ich vysoký počet musí byť prerozdeľovaný v ďalších kolách.

b) Hagenbach-Bischoffova metóda

Ide o upravenú verziu Hareovej metódy, ktorej cieľom bolo zmenšiť jej zbytkové hlasy. To je docielené tak, že ku skutočnému počtu mandátov sa pridá jeden, podľa vzorca:

$$Q = H / M + 1$$

Modelový príklad:

Vo volebnom kraji bolo odovzdaných 10 000 hlasov a má sa obsadiť 5 mandátov medzi 3 politické strany A, B a C

Volebné číslo vypočítame podľa vzorca $Q = H / M + 1$

Volebné číslo Q je 1667

Strana A: 5 500 hlasov : 1 667 = 3 mandáty (zvyšok 449)

Strana B: 500 hlasov : 1 667 = 0 mandátov (zvyšok 500)

Strana C: 4 000 hlasov : 1 667 = 2 mandáty (zvyšok 222)

V tomto prípade bolo rozdelených všetkých 5 mandátov. Ak by zostal napríklad 1 mandát, pokračovalo by sa opäť podľa Hagenbach-Bischoffovej metódy tak, že sa počet hlasov pre jednotlivé strany delí počtom mandátov tejto strany zväčšeným o jednu. Zostávajúci mandát by získala tá strana, ktorá by mala najväčší podiel.

c) kvóta Imperiali

Ide o upravenú verziu Hagenbach-Bischoffovej metódy, v ktorej sa menovateľ (počet mandátov) zväčší o číslo 2

Volebné číslo vypočítame podľa vzorca $Q = H / M + 2$

Pri tomto výpočte reálne hrozí možnosť, že by sa rozdelilo viac mandátov ako je k dispozícii, čo by znemožnilo prerozdeliť mandáty. Preto sa používa v prípadoch, ak kandiduje veľké množstvo politických strán v rámci veľmi proporčného systému, ktorý nemá účinné mechanizmy proti malým stranám (používala sa v Taliansku). Táto metóda sa považuje za najmenej proporčnú kvótu.

d) Droopova metóda

Táto metóda je variáciou Hagenbach-Bischoffovho vzorca a je postavená ako najnižšia kvóta, na základe ktorej sa pridáva mandát. Ide o zabránenie

teoretickej možnosti z Hagenbach-Bischoffovovej metódy, že by sa rozdelil jeden mandát navyše.

$$Q = (H / M + 1) + 1$$

Modelový príklad:

Vo volebnom kraji bolo odovzdaných 20 000 hlasov a má sa obsadiť 5 mandátov medzi 3 politické strany A, B a C

Volebné číslo vypočítame podľa vzorca $Q = (H / M + 1) + 1$

Volebné číslo Q je 1667

Strana A: 5 500 hlasov : 1 667 = 3 mandáty (zvyšok 449)

Strana B: 500 hlasov : 1 667 = 0 mandátov (zvyšok 500)

Strana C: 4 000 hlasov : 1 667 = 2 mandáty (zvyšok 222)

e) Hare- Niemeyerova formula

Aj v tomto prípade ide o úpravu Hareovej formuly. Na rozdiel od nej nevypočítava sa ňou kvóta, ale priamo mandáty a to pre každú politickú stranu zvlášť.

$$m = h \times (M / H)$$

symboly „m, h“ sú hodnotami jednotlivkej politickej strany

Metódy na prerozdeľovanie neobsadených mandátov

V prípade, že zostanú neobsadené mandáty (v niektorých prípadoch k tomuto scenáru nemusí vôbec prísť – vid' príklady úplného rozdelenia hlasov), používajú sa dva typy postupov podľa toho, či prebiehajú na:

- úrovni toho istého obvodu,
- alebo na vyššej úrovni volebných obvodov.

V rámci toho istého obvodu poznáme dve metódy:

- *metóda najvyšších zostatkov* – mandáty, ktoré sa neobsadili v prvom kole prerozdeľovania, získajú tie strany, ktoré majú najvyšší počet zostatkových hlasov. Tento princíp môže napomáhať malým stranám v menších obvodoch
- *metóda najvyšších priemerov* – neobsadené mandáty získajú strany s najvyšším priemerom hlasov pripadajúcim na nasledujúci aktuálne rozdeľovaný mandát. Po každom rozdelení mandátu je potrebné vypočítať danej strane nový priemer. V tejto forme rozdeľovania môže strana získať aj viac ako jeden mandát (čo nie je možné pri metóde najvyšších zbytkov).

Metódy na vyššom stupni volebných obvodov

Nepridelené mandáty a niekedy aj zostatkové hlasy sú prerozdeľované v ďalšom skrutíniu na vyššej úrovni. Pri tom je možné použiť viaceré metódy. Obsadzovanie mandátov sa môže uskutočniť vo viacerých kolách (skrutíniách) a viacerými metodikami (velebný deliteľ, najvyšší priemer, najvyšší zbytok).

2. V systéme volebných deliteľov⁸ odpadajú problémy s nepridelenými mandátmi, pretože sú postupne priradované podľa aktuálnych priemerov hlasov na mandát. Celý proces sa uskutočňuje v prvom skrutíniu.

K najpoužívanejším typom patria:

a) D'Hondtova metóda

Označovaná aj ako metóda najvyššieho priemeru. Vychádza zo zásady, že je nespravodlivé, aby strana získala mandát skôr, ako má nižší priemerný počet hlasov na jeden mandát ako iná strana. Počet platných hlasov každej strany je vydelený postupne radom čísel od 1 (2, 3,...) Zo všetkých podielov je vybraných toľko najvyšších, koľko mandátov sa rozdeľuje.

$$Q = H / n \quad (n = 1, 2, 3, \dots)$$

b) upravená D'Hondtova metóda

Obmena spočíva v tom, že prvé číslo D'Hondtovej metódy (1) je nahradené číslom 1,42 - ostatné čísla zostávajú nemenné (2, 3, 4,...)

$$Q = H / n \quad (n = 1,4; 2; 3; \dots)$$

c) Sainte-Laguëova metóda

Model používa v menovateli rad nepárnych čísel (1, 3, 5, ...), ostatné zostáva podobné ako v prípade a)

$$Q = H / n \quad (n = 1, 3, 5, \dots)$$

V tomto teoretickom modeli sú znevýhodnené veľké politické strany na úkor malých.

d) upravená Sainte-Laguëova metóda

Obdobne ako pri modifikovaní D'Hondtovej metódy sa upravuje iba prvé číslo v rade, ktorý začína 1,4

$$Q = H / n \quad (n = 1,4; 3; 5; \dots)$$

Znevýhodnené sú malé strany pri získavaní prvého mandátu, zvýhodnené sú stredne veľké strany, čo sa prejavuje predovšetkým v malých obvodoch.

e) Imperialiho volebné delitele

Rad čísel začína dvojkou, čím sa zvýhodňujú veľké strany, najmenej výhodný je pre malé strany

$$Q = H / n \quad (n = 2, 3, 4, \dots)$$

f) Dánsky deliteľ

Rad čísel je postavený tak, že je stupňovaný vždy o tri celé čísla. Najvýhodnejší je pre malé strany a najviac strácajú veľké strany.

$$Q = H / n \quad (n = 1, 4, 7, 10, \dots)$$

Výhody a nevýhody pomerného volebného systému:

⁸ Keďže ide pomerne o zložité matematické operácie nebudeme ich príklady uvádzať. Možno ich nájsť napríklad v Klíma, M., *Kvalita demokracie v České republice*, Praha: Radix, 2001, s. 63-72

- + Volebný výber sa uskutočňuje medzi kompaktnými, paralelne existujúcimi politickými stranami, ich *politika by mala mať svoju zreteľnú kontinuitu*. Odmietnutie jasne vyjadruje nesúhlas s politickou koncepciou iných strán
- + Pomer podpory jednotlivým stranám sa prejavuje v pomere ich počtu mandátov v zastupiteľskom orgáne. Prostredníctvom tohoto volebného systému vzniká *hierarchické zoradenie politických ideálov*, ktorým sú občania ochotní vysloviť dôveru.
- + *Umožňuje vytvoriť široké spektrum názorov v parlamente*, do ktorého sa dostanú aj politické strany, ktoré sa svojím programom len mierne odlišujú, kým vo väčšinovom volebnom systéme sa doň dostávajú najmä zásadne odlišné strany.
- *Do volebného procesu môžu vstúpiť iba politické subjekty*, jednotlivci nemôžu získať mandáty podľa podielu hlasov. Takto sa vytvára mechanizmus priemernosti v politike, pretože silnejšie osobnosti nemajú príležitosť na vzájomné porovnávanie a súperenie.
- *Strácajú sa osobnosti z politického života*, rozhodujúce sú dohody medzi politickými stranami, v politike sa uplatňuje väčší vplyv aparátov politických subjektov
- Vzhľadom na uplatňovanie pravidla o tzv. volebnom prahu (spravidla na úrovni 5% získaných hlasov), *menšinový hlas sa do parlamentu nemusí dostať*.⁹

3. *Kombinovaný (zmiešaný) volebný systém*¹⁰ predstavuje tretí základný typ. Jeho rozšírenie možno sledovať najmä po druhej svetovej vojne, keď sa povojnoví predstavitelia na základe nepriaznivých skúseností (napríklad z Weimarskej republiky) snažili vytvoriť volebný systém, ktorý by vhodne kombinoval pozitívne prvky väčšinového a pomerného systému (v rôznych vzájomných pomeroch).

V zásade môžeme hovoriť o dvoch základných typoch zmiešaných volebných systémov:

- a) zmiešaný systém nezávislej kombinácie
- b) zmiešaný volebný systém závislej kombinácie.¹¹

Základný rozdiel medzi týmito variáciami spočíva v nezávislosti, resp. závislosti medzi proporčnou a väčšinovou zložkou zmiešaného volebného systému. K ich modelom možno zaradiť:

Ad a)

- koexistenčný zmiešaný volebný systém – popri sebe koexistujú dva volebné systémy (väčšinový a pomerný) – časť mandátov sa obsadzuje jedným typom, časť druhým typom
- navrstvujúci zmiešaný volebný systém – oproti koexistenčnej variante ide o rozšírený spôsob hlasovania – voliči majú dva hlasy, každý z nich sa uplatňuje iným systémom (väčšinový a pomerný). V princípe ide o uplatnenie dvoch typov volebných systémov a dvoch druhov volebných obvodov, ktoré sa súčasne uplatňujú v rámci krajiny.

⁹ Tóth, R., *Koncepcia politického systému*, s. 75-76

¹⁰ Pozri napr. Cabada, L., a Ženíšek, M., *Smiešené volebné systémy*, Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003

¹¹ Cabada, L., Kubát, M a kol.: *Úvod do studia politické vědy*, Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 282 -285

- fúziový zmiešaný volebný systém - v rámci volebného obvodu fúzujú dva základné typy volebných systémov (väčšinový a pomerný). Časť mandátov je volená väčšinovo, časť pomerne, to všetko v rámci daného volebného obvodu.

Ad b)

- Vyrovnávajúci zmiešaný volebný systém – zmyslom je vyrovnávanie strát väčšinového volebného systému pomerným hlasovaním . V praktickej rovine sa uplatnil v Nemecku a v niektorých variáciách sa s ním stretávame aj v iných častiach sveta.
- Podmienený zmiešaný volebný systém – v teoretickej rovine sa uplatňuje obdobne ako vyrovnávajúci volebný systém s tým rozdielom, že sa prihliada na výsledky z časti získanej väčšinovým typom hlasovania a v niektorých špecifických prípadoch sa nemusí uplatniť vôbec
- Superzmiešaný volebný systém – známy aj ako maďarský model – je v ňom zahrnutý viac ako jeden spôsob kombinácie väčšinovej a pomernej časti. Maďarský model je kombináciou relatívneho a absolútneho väčšinového princípu, regionálnych a celoštátnych straníckych listín, prepočítavania zvyškových mandátov, z jednomandátových obvodov i regionálnych straníckych listín.¹²

Výhody a nevýhody zmiešaného volebného systému:

- + V parlamente sa zachováva tradičná funkcia politických strán, a zároveň sa uvoľňuje priestor pre vstup silnejších osobností do politiky.
- + Umožňuje, aby sa uplatnili zaujímavé politické idey aj vtedy, ak absentujú dôveryhodné osobnosti, a naopak, umožňuje uplatniť sa osobnostiam, ak strana má iba regionálny charakter, alebo svojimi ideálmi nie je celkom dôveryhodným subjektom.
- Existuje možnosť sporu o pomer použitia jednotlivých pôvodných volebných systémov. Takto sa jeden z originálnych volebných systémov stáva nosným a druhý doplnkovým.
- Tomuto typu volebného systému sa úplne vedia prispôsobiť iba veľké politické strany, pretože disponujú väčšou kapacitou pre prípravu na obidva pôvodné systémy – sú schopné robiť programové prípravy, aj široký personálny výber
- Nerovnaké používanie volebného práva: niektorí voliči použijú obidva volebné hlasy, iní iba jeden, teda volebné právo sa nerealizuje rovným spôsobom.¹³

Motívy a logika hlasovania občanov vo voľbách sú veľmi rozdielne. Anthony Downs sa ich vo svojej knihe Ekonomické teórie demokracie pokúsil načrtnúť takto:

Vo svete, v ktorom je racionálny občan vybavený kompletnými bezplatnými informáciami, robí svoje volebné rozhodnutia nasledujúcim spôsobom:

1. Porovnaním série úžitkov z príjmov pochádzajúcich z vládnej činnosti, ktoré získal od súčasnej vlády s tými, o ktorých sa domnieva, že získa, pokiaľ by niektorá z opozičných strán bola vo vláde, nájde volič pre seba aktuálne rozdiely medzi stranami. Tie rozhodnú o jeho preferencii medzi konkurujúcimi stranami.
2. V systéme dvoch strán potom volič volí stranu, ktorú preferuje. V systéme viacerých strán odhaduje, aké sú preferencie ostatných voličov; potom koná nasledovne:

¹² Bližšie pozri Petöcy, K., *Základy demokratických volebných systémov*, Bratislava: IVO, s. 55-61

¹³ Tóth, R., *Koncepcia politického systému*, s. 79-80

- a) ak jeho obľúbená strana má reálnu šancu zvíťaziť, hlasuje za ňu.
 - b) Ako jeho obľúbená strana nemá takmer šancu zvíťaziť, potom hlasuje pre niektorú inú stranu, ktorá má rozumnú šancu zabrániť víťazstvu strany, ktorú má najmenej v obľube.
 - c) Ak ide o voliča, ktorý sa pozerá dopredu, môže voliť svoju obľúbenú stranu i napriek tomu, že sa zdá, že nemá žiadnu šancu, a to preto, aby si pre seba zachoval otvorené alternatívy do ďalších volieb.
3. Pokiaľ volič nemôže určiť preferencie medzi stranami a stanoviť, kto je prvý v jeho preferenčnom poradí, pretože aspoň jedna opozičná strana je previazaná s vládnymi stranami, potom koná nasledovne:
- a) ak sú sily týchto strán vyrovnané, a to aj napriek tomu, že majú rôzne programy, politiku alebo oboje, zdrží sa hlasovania.
 - b) Ak sú sily týchto strán vyrovnané, pretože majú identické programy, porovná hodnotenie pôsobenie vládnej strany s jej predchodcami. Ak vládna strana odvedla dobrú prácu, potom hlasuje za ňu; ak odvedla zlú prácu, hlasuje proti nej; ak pokiaľ jej pôsobenie nie je dobré, ani zlé, potom nehlasuje.¹⁴

Volby a volebné systémy

Autor sa vo svojej štúdií venuje problematike volieb a volebných systémov. Rozoberá v teoretickej rovine zásady volebného práva v podmienkach demokratickej spoločnosti. Definuje hlavné úlohy inštitútu volieb. Zvláštnu pozornosť venuje jednotlivým typom volebných systémov- väčšinovému, pomernému a zmiešanému. Na konkrétnych príkladoch ilustruje ich jednotlivé variácie. Poukazuje na možné pozitíva a negatíva troch základných typov volebných systémov. V závere sa venuje aj problematike motivácie voličov zúčastniť sa samotných volieb.

Literatúra:

- Bealey, F., Úvod do komparatívnej politológie, Bratislava, Univerzita Komenského (interná publikácia), 1995
- Blažoš, J., Balaš, V., Klíma, K., *Srovnávací ústavní právo*, Praha: ASPI, 2003
- Cabada, L., Dvořáková, V. a kol., *Komparace politických systémů III*, Praha: VŠE, 2000
- Cabada, L., Kubát, M. a kol., *Úvod do studia politické vědy*, Praha: Eurolex Bohemia, 2002
- Dahl, R., *O demokracii*, Praha: Portál, 2001
- David, R., *Politologie*, Olomouc, Nakladatelství Olomouc, 2000
- Janda, K. a kol., *Výzva demokracie*, Praha: SLON, 1998
- Klíma, M., *Volby a politické strany v moderních demokraciích*, Praha: Radix, 1998
- Klíma, M.: *Kvalita demokracie v České republice*, Praha: Radix, 2001
- Klokočka, V., *Politická reprezentace a volby a reprezentace v demokratických systémech*, Praha: Aleko, 1991
- Klokočka, V., *Ústavní systémy evropských států*, Praha: Linde Praha, a.s., 1996
- Klokočka, V., Wagnerová, E., *Ústavy států Evropské unie*, Praha: Linde Praha, a.s., 1997,
- Kresák, P., *Porovnávacie štátne právo*, Bratislava, Univerzita Komenského, 1993
- Kunc, J., *Stranické systémy v re/konstrukci*, Praha: SLON, 2000
- Lidák, J., Koganová, V., *Politológia pre ekonómov*, Bratislava:SOFA, 2000

¹⁴ preklad podľa David, R., *Politologie Základy společenských věd*, Olomouc: Olomouc, 2000, s. 94-95

- Mayerová, C., *Komparativní politika Skandinávie a Středomoří*, Praha: Karlolinum, 1996
- Novák, M., *Systémy politických stran*, Praha: SLON, 1997
- Odruchová, M., *Organizácia politických strán a hnutí na Slovensku*, Bratislava: IVO, 2000
- Palúš, I., Somorová, E., *Štátne právo Slovenskej republiky*, Košice: Univerzita J.P. Šafárika, 2002
- Pavlíček, V. a kol., *Ústavní právo a státověda I*, Praha: Linde Praha, a.s., 1998
- Petőcz, K., *Základy demokratických volebných systémů*, Bratislava: IVO, 1997
- Posluch, M., Cibulka, E., *Štátne právo Slovenskej republiky*, Bratislava: Heuréka, 2003
- Prorok, V., Lisa, A., *Základy politologie*, Praha: VŠE, 2001
- Říchová, B., *Úvod do současné politologie*, Praha: Portál, 2002
- Říchová, B. a kol., *Komparace politických systémů I*, Praha: VŠE, 2002
- Říchová, B. a kol., *Komparace politických systémů II*, Praha: VŠE, 2002
- Sartori, G., *Srovnávací ústavní inženýrství*, Praha: SLON, 2001
- Tóth, R.: *Základy politológie. Človek v politike*. Bratislava: SPN, 1996
- Tóth, R., *Komparatívna politológia*, Banská Bystrica: FPVMV UMB, 1998
- Tóth, R., *Koncepcia politického systému*, Bratislava: ÚRSVT SR, 1998
- Tóth, R., *Politické strany*, Trnava: UCM, 2002
- Vodička, K., Cabada, L., *Politický systém České republiky*, Praha: Portál, 2003
- Wilson, J. Q., *Jak se vládne v USA*, Praha: Victoria Publishing, 1995